

Considerații privind incapacitatea de a primi în dreptul civil român

Considerations upon the incapacity of receiving in the Romanian civil law

Lect.univ.dr. Robert Bischin*
Lect.univ.dr. Adrian Barbu Ilie

Abstract

A more ancient opinion has shown that the law takes into account all the granted liberalities, the intervivos ones, respectively donations, as well as mortis causa ones, respectively legacies. Yet, a more recent opinion sustains that the respective text concerns only the mortis causa liberalities, since only these latter could have as object the transmission of a juridical universality. Donations could not, because they concern a particular title transmission. But, as the law makes not such distinction among liberalities it, is our appreciation that no interpreter of the law could operate it either. So, the exception analysed in this paper concerns as well the liberalities granted through donations.

Key words: *legal stipulation, liberalities, incapacities, persons, individual and moral, legal tutor*

Cuvinte cheie: *dispoziția legală, liberalități, incapacități, persoane, tutore*

A. Incapacități absolute de a primi

1. Caracter absolut. Incapacitatea de a primi prin donație are caracter absolut în cazul persoanelor neconcepute, organizațiilor care nu au dobândit personalitate juridică și, anterior anului 2003 Constituția prevedea incapacitatea străinilor de a dobândi terenuri.

2. Persoanele fizice neconcepute. Potrivit art. 808 alin. 1 C. civil "este capabil de a primi prin donație între vii oricine este conceput în momentul donației". Per a contrario, rezultă că persoanele fizice neconcepute nu pot fi gratificate prin donație, indiferent cine ar fi persoana dispunătoare.

Legiuitorul consideră însă ca existent un copil conceput atunci când aceasta este în interesul lui (potrivit art. 654 alin. 2 C. civil: "copilul conceput este considerat că există"), expresie a principiului "infans conceptus pro nato habetur quotiens de commodis ejus agitur". Condiția este însă ca el să se nască viu, chiar neviabil și chiar dacă el a murit imediat după naștere; copilul născut mort este considerat că nu există. Totuși, persoanele fizice neconcepute, pot fi gratificate, dar numai indirect, prin intermediul unor donatori capabili (fiind de fapt o simulație prin interpunere de de persoane) sau printr-un contract de asigurare¹.

* Autorii sunt cadre didactice în cadrul Universității din Craiova, Facultatea de Drept și Științe Administrative.

¹ Fr. Deak, *Moștenirea legală*, Editura Actami, București, 1994, p. 99; E. Safta Romano *Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprudență*, vol. I, Editura Graphix, Iași, 1995, p. 181;

3. Organizațiile care nu au dobândit personalitate juridică. Ca să poată primi o donație, organizația trebuie să aibă o existență legală și să fie autorizată să primească liberalitatea. Potrivit art. 814 - 817 C. civil, actul juridic având ca subiect o donație ia ființă în momentul acceptării, iar liberalitățile făcute persoanelor juridice nu pot fi acceptate decât în condițiile prevăzute de lege. Neîndeplinirea condițiilor expres prevăzute în decret atrage nulitatea absolută a actului juridic încheiat aceasta putând fi invocată de orice persoană interesată sau ridicată de instanță chiar și din oficiu². Cu toate acestea, potrivit art. 33 alin. 3 din D. 31/1954 organizațiile care nu au dobândit personalitate juridică în perioada constituirii lor, vor putea primi donații "dar numai întrucât acestea sunt cerute pentru ca persoana juridică să ia ființă, în mod valabil". Deci este posibil ca donația să fie făcută în vederea formării patrimoniului viitoarei persoane juridice³.

4. Incapacitatea străinilor de a dobândi terenuri agricole. Potrivit art. 41 alin. 2 din Constituția României, anterior revizuirii, cetățenii străini și apatrizii nu puteau primi donații care aveau ca obiect dreptul de proprietate asupra terenurilor⁴, aceasta fiind consecința interdicției generale impuse pentru cetățenii străini și apatrizi de a dobândi terenuri proprietate privată în România.

În același sens erau și dispozițiile art. 68 alin. 1 din Legea fondului funciar nr. 18/1991 (astfel cum a fost modificată prin OG. nr. 57/1997 și republicată în temeiul art. VII din Legea nr. 169 din 27 octombrie 1997) care prevedea că persoanele fizice care nu au cetățenie română și domiciliul în România, precum și persoanele juridice care nu au naționalitate română și sediul în România nu pot dobândi în proprietate terenuri de orice fel prin acte între vii.

În prezent Constituția revizuită, permite acestor categorii de persoane să dobândească drept de proprietate privată asupra terenurilor dar numai în condițiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană, cât și pe bază de reciprocitate, rezultată din tratatele internaționale la care România este parte, precum și prin moștenire legală⁵.

B. Incapacități relative de a primi

1. Remarcă prealabilă. Așa cum arătam, în cazul incapacităților relative interdicția de a primi prin donație, operează numai față de anumite categorii de persoane, prevăzute în mod expres de lege. Sunt incapacități relative, incapacitatea fostului minor de a dispune în favoarea fostului tutore, incapacitatea medicilor, farmaciștilor, și preoților.

2. Incapacitatea minorului sau fostului minor de a dispune în folosul tutorelui sau fostului său tutore. Dispozițiile art. 809 C. civ. instituie practic o dublă incapacitate, astfel: pe de o parte o incapacitate activă, întrucât potrivit

I. Dogaru (coord.) *Drept civil. Contracte speciale*, Editura All Beck, București, 2004, p.334.

² T.S., s. civ., dec. nr.59/1973, în Repertoriu, 1969 -1975, p. 135.

³ E. Safta Romano *Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprudență*, vol. I, Editura Graphix, Iași, 1995, p. 181.

⁴ D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni*, Editura Lumina Lex, București, 1997, p. 140.

⁵ Art. 44 al. 2 din Constituția României.

dispozițiilor legale amintite, chiar ajuns major, minorul nu poate dona în favoarea fostului tutore, atâta timp cât acesta nu a făcut socotelile definitive ale tutelei (art. 809 C. civil); după ce această operațiune va fi fost făcută de autoritatea tutelară, minorul devenit major va putea face aceste donații. Iar pe de altă parte și o incapacitate pasivă, întrucât nici tutorele nu poate primi prin donație de la fostul minor, înainte de încetarea tutelei și descărcarea sa de gestiune.

Art. 809 C. civil instituie prin alineatul 3 o excepție de la regula enunțată mai sus, în sensul că incapacitatea nu mai operează când calitatea de tutore o au părinții minorului, bunicii, etc, deci ascendenții.

3. Incapacitatea medicilor și a farmaciștilor. Medicii și farmaciștii care au tratat o persoană de o boală de care aceasta moare, nu vor putea primi donații de la bolnav în timpul tratamentului (art. 810 C. civil)⁶. Această interdicție se întemeiază pe o prezumție de sugestie și captație, respectiv prezumția de vicie a consimțământului donatorului prin dol, pentru a-l determina să facă liberalități excesive⁷. Din maniera de reglementare, rezultă că pentru aceste categorii de persoane legea nu recunoaște posibilitatea de a dovedi că donațiile făcute în astfel de condiții, sunt consecința unei voințe libere, și că ele s-au făcut mai mult în considerația calității de rudă sau amic și nu a calității de medic, farmacist sau preot⁸. În cazul farmaciștilor interdicția nu-i vizează pe cei care s-au limitat să elibereze medicamente după prescripția medicului⁹.

Incapacitatea prevăzută de art. 810 C. civil, se aplică și preoților, indiferent de confesiune, dar cu condiția ca preotul să-l fi asistat pe bolnav și să nu fi săvârșit un act izolat.

4. Condiții. Pentru ca un medic, farmacist sau preot să fie incapabil de a primi, trebuie întrunite cumulativ următoarele condiții:

a) donația să fi fost făcută în timpul bolii de care bolnavul a decedat. Donația va fi valabilă dacă a fost făcută uneia dintre persoanele precizate, anterior contactării bolii, când era sănătos, sau chiar suferind de o boală de care însă s-a vindecat;

b) decesul să fi fost produs de boala pentru care acesta a fost tratat sau asistat;

c) donatarul să fi tratat sau asistat pe bolnav¹⁰; și

d) tratamentul sau asistența bolnavului donator să fi avut un caracter repetat sau continuu.

În doctrină¹¹ s-a arătat că această incapacitate privește și persoanele care

⁶ T.S., s. civ., dec. nr. 875/1969, în RRD nr. 12/1969, p. 175.

⁷ D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Partea I. Donațiunile între vii*, tomul IV, București, 1913, p. 126.

⁸ Ibidem.

⁹ E. Safta Romano, *Romano Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprudență*, vol. I, Editura Graphix, Iași, 1995, p. 182.

¹⁰ I. Turculeanu și C. Băncioi, *op.cit.*, p. 156.

¹¹ M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Editura Academiei, București, 1966, p. 167; Fr. Deak, *op. cit.*, p. 100; I. Dogaru (coord.) *Drept civil. Contracte speciale*, p.336;

practică ilegal medicina. De asemenea, simpla calitate de medic, farmacist sau preot nu constituie prin ea însăși o cauză de incapacitate, ci asistența cu caracter permanent sau repetat, acordată bolnavului în această calitate atrage incapacitatea¹².

5. Excepții de la principiu. De la principiul instituit prin art. 810 al. 1 C. civil, același text de lege prevede în mod expres anumite excepții, ceea ce presupune faptul că deși bolnavul dispune în timpul bolii către una dintre persoanele prevăzute în alineatul 1, aceste donații sunt considerate valabile. Astfel potrivit art. 810 al. 2 C. civ., sunt exceptate:

6. Dispozițiile remuneratorii cu titlu particular (art. 810 alin. 2 pct. 1 C. civil). Aceste dispoziții trebuie să fie proporționale cu starea materială a bolnavului și serviciile făcute. Exceptarea acestor categorii de acte de la regula instituită prin alineatul unu, se justifică prin prisma scopului urmărit prin realizarea lor, respectiv acela de a recompensa medicul, farmacistul sau preotul pentru serviciile prestate. De aceea este cerută și condiția proporționalității cu posibilitățile materiale ale dispunătorului. De asemenea medicul, farmacistul sau preotul care primește o liberalitate remuneratorie cu titlu particular nu mai poate în același timp să solicite și onorariul ce i s-ar cuveni, întrucât caracterul remuneratoriu al donației, presupune tocmai răsplătirea serviciilor prestate și plata datoriei care rezultă din aceste servicii. Dispozițiile disproporționate vor fi supuse reducăunii de către judecător, ținându-se cont de starea materială a donatorului, fără a fi însă anulate.

7. Dispozițiile universale făcute în favoarea unor rude determinate. Sunt valabile dispozițiile universale făcute medicilor, farmaciștilor sau preoților, dacă aceștia sunt rude în linie colaterală până la gradul IV inclusiv, iar donatorul nu are moștenitori în linie dreaptă, cu excepția cazului în care donatorul este el însuși un astfel de moștenitor. În doctrină au fost exprimate opinii diferite în legătură cu sfera de aplicare a acestor dispoziții legale. Astfel într-o opinie¹³ mai veche s-a arătat că dispoziția legală invocată are în vedere toate liberalitățile, atât cele inter vivos, respectiv donațiile, cât și cele mortis causa, legatele. Într-o altă opinie¹⁴, mai recentă, s-a susținut că textul vizează liberalitățile mortis causa, deoarece numai acestea pot avea ca obiect transmiterea unei univeralități juridice, nu și donațiile, care vizează o transmisiune cu titlu particular. Cum însă legea nu face nici un fel de distincție între liberalități apreciem că nici interpretul nu o poate face, astfel încât excepția analizată vizează în egală măsură și liberalitățile realizate prin donații.

De asemenea, deși nu există reglementare legală în acest sens, majoritatea doctrinei¹⁵ a consacrat valabilitatea donației făcută medicului, farmacistului sau

¹² D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Partea I. Donațiunile între vii*, tomul IV, București, 1913, p.132; Fr. Deak, *op. cit.*, p. 100.

¹³ D. Alexandresco, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Partea I. Donațiunile între vii*, tomul IV, București, 1913, p.140.

¹⁴ Fr. Deak, *op. cit.*, p. 100.

¹⁵ Fr. Deak, *op. cit.*, p. 100; M. Eliescu, *op.cit.*, p.135; . Dogaru (coord.) *Drept civil. Contracte speciale*, p.336; D. Chirică, *op.cit.*, p.140.

preotului de către soțul său bolnav. O astfel de soluție este întemeiată pe ideea că în acest caz, dată fiind calitatea specială a donatarului, liberalitatea se face în primul rând în considerarea persoanei donatarului și nu a calității de medic, farmacist sau preot.

C. Incapacitatea surdo-mutului neasistat de curator

1. Prezentare. Surdo-mutul, potrivit art. 816 C. civil, "ce nu știe să scrie nu poate accepta o donație decât cu asistarea unui curator special" numit de autoritatea tutelară. Numirea curatorului se va face în conformitate cu dispozițiile art. 152 lit. a din Codul Familiei, rolul curatorului fiind numai unul de asistare și interpretare sau certificare a voinței exprimate de surdo-mut, fără ca instituirea acestei măsuri să aducă atingere capacității celui față de care s-a dispus, măsura curatelei¹⁶.

2. Sfera de aplicare a dispozițiilor art. 816 C. civ. Se mai impune de asemenea o precizare cu privire la sfera de aplicare a dispozițiilor art. 816 din C. civ., care prevede numirea unui curator special numai pentru surdo-mutul care nu știe să scrie, și nu cazul unei persoane minore sau puse sub interdicție, care cad sub incidența dispozițiilor art. 815 C. civ. Prin urmare, o persoană surdo-mută care știe să scrie și să citească, având deplină capacitate de exercițiu, poate accepta personal donația ca orice persoană majoră capabilă.

Donațiile făcute statului

3. Categoriile de donații. Statul poate fi subiect de drept civil, având recunoscută prin lege prerogativa de a dobândi drepturi și de a-și asuma obligații civile. Astfel el poate fi beneficiarul unei donații, iar acceptarea donației este în competența diferitelor organe ale statului, în funcție de instituția beneficiară, astfel:

a) donațiile făcute ministerelor, altor organe sau instituții centrale care depind de Guvern, precum și unităților bugetare care fac parte din sistemul acestora vor fi acceptate de către ministrul sau conducătorul organului sau instituției centrale de stat.

b) donațiile oferite unităților administrativ-teritoriale se acceptă de către Consiliul Județean sau după caz de către Consiliul mun. București.

c) donațiile oferite regiilor autonome sau societăților comerciale cu capital majoritar de stat se acceptă de către conducătorii acestora însă, dacă sunt de interes național cu autorizarea prealabilă a organului tutelar, iar dacă sunt de interes local, cu autorizația prealabilă a consiliului județean sau a municipiului București, după caz.

Potrivit art. 4 din Decretul 478/1954, pentru donațiile având ca obiect bunuri grevate cu sarcini, pentru care nu s-au achitat integral impozitele și taxele aferente, este necesară obținerea avizului prealabil al Ministerului Finanțelor. Dacă obiectul donației este un teren agricol se cere și avizul Ministerului Agriculturii, iar dacă terenul este intravilan avizul Departamentului pentru Administrația Publică Locală¹⁷.

¹⁶ În acest sens a se vedea art. 153 C. fam, raportat la art. 61 al. 2 din Legea nr. 36/1995, privind notarii publici și activitatea notarială.

¹⁷ Fr. Deak, *op. cit.*, p. 100.

Legea nr. 21/1924, prevedea că pentru asociațiile sau fundațiile care nu urmăresc un scop patrimonial, acceptarea donațiilor se va face numai cu autorizație prealabilă cu avizul guvernului, cu excepția contribuțiilor sau donațiilor inițiale necesare pentru alcătuirea patrimoniului propriu, a cotizațiilor periodice și a subvențiilor din partea statului, a unităților administrativ-teritoriale și în general, a persoanelor juridice de drept public.

Persoanele juridice care nu sunt de stat și urmăresc un scop patrimonial, precum și sindicatele pot accepta donațiile prin organele lor fără autorizare prealabilă¹⁸.

Sanctiunea incapacității de a face și de a primi donații

4. Reglementare juridică. Art. 812 C. civil prevede că "donațiile în favoarea unui incapabil sunt nule, fie ele deghizate sub forma unui contract oneros, fie făcute în numele unor persoane interpuse". Deși din interpretarea acestui text de lege ar rezulta că sanctiunea care lovește contractul este nulitatea absolută, în realitate sanctiunea va fi atât nulitatea absolută cât și nulitatea relativă, având în vedere natura interesului ocrotit prin incapacitatea respectivă.

5. Practica judecătorească. Jurisprudența¹⁹ a hotărât că donația încheiată cu încălcarea normelor de capacitate este lovită de nulitate relativă, ca și donația făcută prin interpunere de persoane. Altfel spus, donațiile făcute cu încălcarea dispozițiilor art. 810 C. civil sunt numai anulabile, doar donațiile încheiate cu încălcarea incapacităților absolute de a dona sunt lovite de nulitate absolută²⁰. De altfel, în materia sancțiunii nulității, în cazul donației sunt aplicabile regulile care guvernează în general această instituție.

Astfel, dacă încheierea donației s-a făcut cu nerespectarea unor dispoziții legale, care protejează interese generale, obștești, sau cu nesocotirea unor dispoziții imperative ale legii, sancțiunea va fi nulitatea absolută, care va avea regimul juridic din dreptul comun, respectiv, poate fi invocată de orice persoană interesată, sau chiar de către instanță, din oficiu; este imprescriptibilă și în principiu, nu poate fi acoperită prin confirmare.

6. Situații în care donația este lovită de sancțiunea nulității absolute. Cu titlu de exemplu, donația este lovită de nulitate absolută în următoarele situații:

a) dacă la încheiere s-au încălcat dispozițiile art. 4 alin. 2 din Constituție, respectiv donația făcută unui cetățean străin sau apatrid și care are ca obiect dreptul de proprietate asupra unui teren de pe teritoriul țării care nu s-a realizat în condițiile rezultate din aderarea României la Uniunea Europeană sau în condiții de reciprocitate cu alte state și nici prin moștenire legală;

b) dacă donația s-a încheiat cu nerespectarea dispozițiilor art. 808 și art. 33 din Decretul nr. 31/1954 care privesc pe de o parte, donațiile făcute persoanelor fizice neconcepute, iar pe de altă parte, cele făcute organizațiilor care nu au dobândit personalitate juridică;

¹⁸ De exemplu donațiile făcute baroului de avocați se acceptă de către Consiliul Baroului.

¹⁹ E. Safta Romano, *op. cit.*, p. 183.

²⁰ T.S., s. civ., dec. nr. 84/1954, în CD, 1952-1954, vol. I, p. 54.

c) dacă donația s-a încheiat cu nerespectarea dispozițiilor art.810 C.civ. cu privire la donațiile făcute medicilor, farmaciștilor și preoților care au tratat sau asistat pe donator în boala de care acesta a murit²¹. Astfel cum s-a precizat în literatura juridică, interdicția din art. 810 este "concepută ca o dispoziție prohibitivă, ca o regulă generală de apărare a prestigiului profesiei de medic sau de preot"²²;

d) dacă donația s-a încheiat cu nerespectarea dispozițiilor art. 811 și 817 C.civ. coroborate cu dispozițiile din legile speciale care prevăd îndeplinirea anumitor condiții cu privire la acceptarea donațiilor făcute persoanelor juridice ; și,

e) dacă donația s-a încheiat cu nerespectarea dispozițiilor art. 129, 133, 105 și 147 C. fam care prevăd incapacitatea minorului sau a interzisului de a face donații atât personal cât și prin reprezentantul legal, chiar cu încuviințarea prealabilă a autorității tutelare;

7. Nulitatea relativă. Dacă la încheierea donației s-au încălcat norme legale care ocrotesc un interes particular, determinat, sancțiunea aplicabilă va fi nulitatea relativă, al cărei regim juridic este guvernat de următoarele reguli: nu poate fi invocată decât de persoana în favoarea căreia a fost instituită sancțiunea, ca mijloc de protecție a intereselor sale; acțiunea este prescriptibilă și poate fi acoperită prin confirmare. Confirmarea poate fi expresă (când actul confirmativ a fost făcut anume de către cel ce poate invoca nulitatea pentru a confirma ca fiind valabilă donația) sau tacită (caz în care rezultă din acte și fapte care confirmă cu certitudine intenția de menținere ca valabilă donației anulabile). Donația este lovită de **nulitate relativă** dacă s-a încheiat cu nerespectarea:

a) dispozițiilor art. 809 al. 2 C. civ. cu privire la incapacitatea minorului devenit major de a face donații în favoarea tutorelui de vreme ce "socotelile definitive ale tutelei nu au fost date și primite"; și,

b) dispozițiilor art.815 și 816 C.civ. cu privire la donațiile făcute minorilor sau persoanelor puse sub interdicție cât și surdo-muților;

Nulitatea relativă poate fi invocată de cel ocrotit cât și de succesorii săi în drepturi.²³

Potrivit aceluiași text de lege, donațiile făcute cu nerespectarea incapacităților speciale sunt sancționate cu nulitate relativă sau absolută după caz, și când "sunt deghizate sub forma unui contract oneros, fie făcute în numele unor persoane interpuse". În doctrină s-a arătat că nulitatea actului în acest caz este o consecință a prohibiției legii, iar prohibiția are drept scop de a prevenii violarea legii²⁴.

²¹ Pentru o opinie în sensul că sancțiunea aplicabilă este nulitatea relativă a se vedea M Eliescu *op. cit.* p. 174; E. Safta-Romano, *op. cit.*, p.159; C. Hamangiu, I. Rosetti Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Editura All, București, 1998, p. 747.

²² Fr. Deak, *op. cit.*, p. 140.

²³ M Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Editura Academiei, București, 1966, p. 174; Fr. Deak, *Moștenirea legală*, Editura Actami, București, 1994, p. 140.

²⁴ Dogaru (coord.) *Drept civil. Teoria generală a actelor cu titlu gratuit*, p. 220.